



**ГОДИНА
СТУДИЈА
ФИЛОЛОГИЈЕ
У КРАГУЈЕВЦУ
1996–2021**

Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу
САВРЕМЕНА ПРОУЧАВАЊА ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ
Зборник радова са XIII научног скупа младих филолога Србије, одржаног
16. априла 2021. године на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу
Година XIII / Књ. 1

Издавач

Филолошко-уметнички факултет Универзитета у Крагујевцу

Уређивачки одбор

Проф. др Милош Ковачевић, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Проф. др Драган Бошковић, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Проф. др Владимир Поломац, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Проф. др Никола Бубања, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Проф. др Биљана Влашковић Илић, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Проф. др Јелена Петковић, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Проф. др Анђелка Пејовић, Филолошки факултет, Београд
Проф. др Ала Татаренко, Филолошки факултет, Универзитет „Иван Франко“, Лавов, Украјина
Проф. др Миланка Бабић, Филозофски факултет, Универзитет у Источном Сарајеву, Босна и Херцеговина
Проф. др Михај Радан, Факултет за историју, филологију и теологију, Теминвар, Румунија
Проф. др Димка Савова, Факултет за словенску филологију, Софија, Бугарска
Проф. др Душан Маринковић, Филозофски факултет, Свеучилиште у Загребу, Хрватска
Проф. др Персида Лазаревић Ди Ђакомо, Универзитет „Г. д Анунцио“, Пескара, Италија

Одговорни уредник

Проф. др Милош Ковачевић
Проф. др Јелена Петковић

Рецензенти

Проф. др Душанка Вујовић, Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду
Проф. др Марина Кебара, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу
Проф. др Милка Николић, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу
Проф. др Наталија Панић Церовски, Филолошки факултет, Универзитет у Београду
Проф. др Наташа Киш, Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду
Проф. др Славко Станојчић, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу
Доц. др Александра Јанић, Филозофски факултет, Универзитет у Нишу
Доц. др Анета Тривић, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу
Доц. др Аница Крсмановић, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу
Доц. др Вера Јовановић, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу
Доц. др Даница Недељковић, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу
Доц. др Данка Вујаклија, Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду
Доц. др Дејан Каравесовић, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу
Доц. др Иван Књижар, Филолошки факултет, Универзитет у Београду
Доц. др Ивана Митић, Филозофски факултет, Универзитет у Нишу
Доц. др Катарина Завилин, Филолошки факултет, Универзитет у Београду
Доц. др Невена Цековић, Филолошки факултет, Универзитет у Београду
Доц. др Тамара Луговац Казновац, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу

Секретар уредништва
Слађана Станојевић

Зборник радова са XIII научног скупа младих филолога Србије,
одржаног 10. априла 2021.
на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу

САВРЕМЕНА ПРОУЧАВАЊА ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Година XIII / Књ. I

Крагујевац, 2022.

сема посматра као показатељ њихове везе и у менталном лексикону (Драгићевић 2010: 76). Према ауторки, вербалне асоцијације могу да носе језичку и културолошку информацију о лексеми-стимулусу. За утврђивање садржине концепта подједнако су релевантне обе врсте реакција, с тим што се у анализу укључују културолошке реакције које су нашле одраз у устаљеним колокацијама или прецедентним текстовима, док се културолошке реакције које су резултат индивидуалног искуства испитаника не разматрају због немогућности поузданог семантичког тумачења (Драгићевић 2010: 96).

2. Семантичка анализа асоцијативног поља

У овом поглављу спроведена је семантичка анализа вербалних асоцијација на лексеми-стимулус *друг* у руском и њен преводни еквивалент *пријатељ* у српском језику. Извор за корпус чине асоцијативни речници руског (Караулов и др. 2002) и српског језика (Пипер и др. 2005). Реакције су груписане у семе према критеријуму семантичке блискости, а свака сема припада одређеној категорији, односно аспекту значења. На основу утврђених сема и аспеката значења састављене су психолингвистичке дефиниције лексема *друг/пријатељ* и утврђене сличности и разлике у садржини концепта, номинованог датим лексемама у руској и српској језичкој слици света³. Семантичко тумачење реакција, њихова класификација и психолингвистичко дефинисање засновано је на поставкама о психолингвистичком значењу лексема И. А. Стерњина и А. В. Рудакове (2011). Према њима, психолингвистичка дефиниција речи представља уређено јединство семантичких компонената, које проистичу из свести говорника једног језика (Стерњин, Рудакова 2011: 100).

На језичком плану лексеми-стимулуси са реакцијама асоцијативног поља ступају у синтагматске или парадигматске односе. Са семантичко-когнитивног аспекта синтагматски односи указују на устаљеност одређене колокације у свести говорника једног језика, док парадигматски односи синонимије, антонимије, хипонимије и функционалне семантичке везе⁴ између стимулуса и реакције приказују блиску лоцираност датих лексема у менталном лексикону (Драгићевић 2010: 60). Поред језичких података асоцијације садрже и екстралингвистичке податке о лексеми-стимулусу (Драгићевић 2010: 39), што нам омогућава да откријемо и културолошку страну одређеног концепта, актуелну у свести говорника једног језика.

2.1. Најфреквентније реакције асоцијативног поља

У асоцијативном пољу руског језика као најфреквентније реакције⁵ на лексеми-стимулус *друг* издвајају реакције *верный* 69, *враг* 47, *действия* 33, *мой* 28, *товарищ* 27, *лучший* 20, *собака* 17, *близкий*, *хороший* 16, *милый* 12. У српском језику на стимулус *пријатељ* то су реакције *друг* 141, *непријатељ* 59, *најбољи* 30,

3 Према (Попова, Стерњин 2007: 54), језичку слику света чине представе народа о стварности, изражене у језику. Оснивач лублинске етнолингвистичке школе Ј. Бартмињски (Бартмињски 2011: 46) дефинише језичку слику света као интерпретацију стварности садржану у језику, која се може представити као комплекс судова о свету људима, стварима, догађајима. У когнитив-нолингвистичким истраживањима концепт се посматра као део језичке слике света зато што се утврђује његова садржина изражена у језику.

4 Р. Драгићевић функционалним семантичким везама назива однос између лексема које су на одређени начин повезане на семантичком плану (на пример, узрочно-последичним везама), као што су *дрода-смрт*, *банка-новац* и сл.

5 Као критеријум узете су реакције са учесталошћу изнад 10.

љубав 29, добар 21, пас 17, помоћ, поверење 14, браћ 12, сигурносћ, срећа 11, верност 10. Фреквенција реакција показује са којим лексемама се лексема-стимулус налази у најчвршћој асоцијативној вези.

У руској језичкој слици света лексема *друг* налази се у најчвршћој асоцијативној вези са особиниом верности (*верный* 69, *собака* 17). Такође, чврста асоцијативна веза изражена је и са лексемом-антонимом непријатељ *враг* 47, што је и логично, јер асоцијативна истраживања показују да је антонимија системска појава у организацији менталног лексикона и да је супротност један од водећих логичких односа (Драгићевић 2010: 62). Јаку асоцијативну везу у руској језичкој слици света проналазимо и између концепта *друг* и концепата *действиство* (*действия* 33) и *пас* (*собака*⁶ 17). Високу фреквенцију има и лексема-синоним *товарищ* 27, што потврђује да је и синонимија као парадигматска веза важна у организацији менталног лексикона. Поред верности као најфреквентније, особине које заузимају значајно место у концепту *друг* у руском језику су најбољи (*лучший* 20), близак (*близкий* 16), добар (*хороший* 16), мили (*милый* 12).

У српској језичкој слици света лексема *пријатељ* се налази у најчвршћој вези са лексемом-синонимом *друг* 141. Друга по фреквенцији је лексема-антоним *непријатељ* 59, што потврђује горе поменути значај синонимије и антонимије у организацији менталног лексикона говорника одређеног језика. Синонимија лексеме *пријатељ* у менталном лексикону говорника српског језика изражена је много више од синонимије лексеме *друг* у руском језику. Ово говори да су лексеме *пријатељ* и *друг* у много ближој семантичкој вези од лексема *друг*⁷ и *товарищ* у руском језику, што потврђују и лексикографске дефиниције и и речници синонима датих језика. Лексема *пријатељ* у српској језичкој слици света налази се у чврстој асоцијативној вези и са особинама *најбољи* 30, *добар* 21. Такође, реакције са највишом фреквенцијом нам показују да је у српској језичкој слици света концепт *пријатељ* блиско повезан са емоцијом љубави (*љубав* 29), среће (*срећа* 11), и са односом поверења (*поверење* 14), верности (*верност* 10), сигурности (*сигурност* 11), блискости (*браћ* 12) и пружања помоћи (*помоћ* 14).

О интензитету асоцијативне везе између лексеме-стимулуса и лексеме-реакције говори и статистика обратних асоцијативних речника, чија асоцијативна поља приказују на које стимулусе и са каквом фреквенцијом је одређена лексема била реакција. У обратном асоцијативном речнику руског језика (Караулов и др. 2002) лексема *друг* највећу учесталост као реакција има за следеће стимулусе: *настоящий* 215, *милый* 197, *лучший* 193, *товарищ* 135, *хороший* 90, *дорогой* 88, *ваш* 76, *единственный* 72, *старый* 72, *верный* 64. У српском обратном асоцијативном речнику (Пипер и др. 2011) лексема *пријатељ* као реакција има највећу учесталост за следеће стимулусе: *непријатељ* 129, *подришка* 57, *истински* 39, *веран* 34, *сусрећљив* 31, *кућни* 30, *рука* 22, *добар* 18, *породични* 17, *књига*, *најбољи* 16. Представљене реакције показују да се у руској језичкој слици света пријатељу најчешће приписују особине *настоящий* 215, *единственный* 72, *старый* 72, *верный* 64, *милый* 197, *лучший* 193, а висока фреквенција нам потврђује и учесталост

6 Јака асоцијативна веза између лексема *друг* и *собака* у руском језику указује на, с једне стране, верност као људску особину пријатеља, јер је управо пас симбол пријатељства и верности, али и о емотивном односу човека према псу, због чега је реакција *собака* 17 обухваћена семом верности, али и семом која говори ко су обично учесници односа пријатељства. Слична је ситуација и у српском језику. Реакција *пас* има фреквенцију 17 и на исти начин је тумачена као и у руском.

7 О разликама у значењу ових лексема на семантичком и когнитивном плану у руској језичкој слици света в. Шмељов (2005: 289-303) и Вежбица (2001: 106-143).

датих колокација међу говорницима руског језика. Такође, примећује се и јака асоцијативна веза лексема-синонима *друг* и *шовариц* 135, што потврђује и горе изложена статистика асоцијативног речника.

Према статистици обратног асоцијативног речника у српској језичкој слици света пријатељу се најчешће приписују особине *истински* 39, *веран* 34, *сусрећљив*, *добар* 18, *најбољи* 16. Концепт *пријатељ* у српској језичкој слици света близак је и концептима *подршка* 57 и *рука* 22, што указује на пружање помоћи и подршке као важног елемента концепта *пријатељ*. Такође, представљена статистика говори и о позитивном вредновању књиге (*књига* 16) међу говорницима српског језика јер се она асоцијативно повезује са добрим особинама пријатеља. Висока фреквенција лексема *кућни* 31 и *породични* 17 говори да је у српској језичкој слици света веома блиска веза између концепата *породица* и *пријатељ* и да у српској говорној средини породица као заједница може да гради однос пријатељства са одређеним особама.

2.2. Формирање и класификација сема

У овом поглављу ће бити представљена класификација сема добијених груписањем значењски блиских реакција у следеће категорије (аспекте): психолошки, социјални, емотивни, аксиолошки, егзистенцијални и физички. Индивидуалне реакције испитаника које не могу једнозначно да се тумаче или се не налазе у семантичкој вези са стимулусом, нису ушле у семантичку анализу овог истраживања⁸. Одређен број реакција искључен је из семантичке анализе јер не може поуздано да се утврди њихова семантичка веза са стимулусом, што су обично индивидуалне реакције испитаника које носе лични карактер. Према (Стерњин, Рудакова 2011), поред ових реакција, у семантичку анализу асоцијативног поља не укључују се и такозване „ехо“ реакције, које представљају понављање стимулуса, речи сличног звучања са стимулусом или речи које су творбена или граматичка модификација лексеме-стимулуса, а не носе семантичку информацију о њој.

У анализу асоцијативног поља лексеме-стимулуса *друг* у руском језику укључена је 541 реакција, а за лексему *пријатељ* у српском језику је то 740 реакција. Даље ће бити изложене утврђене семе по редоследу руски језик/српски језик, а према опадајућој статистичкој вредности, полазећи од руског језика.

Психолошки аспект:

- **пријатељ је неко коме верујемо и ко нам је одан** (*верный* 69, *собака* 17, *верности* 3, *преданный*, *доверяю* 1, *живоџное* 1 17%⁹ / *нас* 17, *поверење* 14, *верности* 10, *оданости* 6, *шајна*, *веран* 3, *вера* 2, *веровање*, *Леси*, *одан*, *поверења*, *шајне* 1 / 8%);
- **однос са пријатељем је близак** (*близкий* 16, *рядом*, *шовариц* и *брати* 2, *близкий по духу*, *близкий человек*, и *брати*, *родной*, *самый близкий человек*, *собрат*, *тџейло* 1, *вместџе* 1 5% / *блискости* 4, *сродна душа* 2, *везаности*, *неко ко је близак*, *свој* 1 1%);
- **пријатељ је неко ко нам помаже и подржава нас** (*надџжный* 9, *выручаџ*, *защџта*, *надџжности*, *не оставџи в беде*, *обращение*, *познаџсья в беде*, *помоџ*, *помоць* 1 3,14% / *помоћ* 14, *сиџурности* 11, *ослонац* 8, *подр-*

8 У руском језику то су реакције као што су *џруша*, *коричневџй*, *ладонь*, *липовџй*, *чей* 1, а у српском лексеме попут *ау*, *вече*, *кељ*, *мед*, *морж* 1.

9 Овај број представља процентуалну заступљеност дате семе у односу на укупан број реакција које су предмет анализе.

шка 7, рука 4, браћу у невољи, дружена рука, дружити руку, сапутник, у свакој прилици 1 / 7%).

Аксиолошки аспект:

- пријатељ је неко о коме мислимо добро и приписујемо му позитивне људске особине (лучишии 20, хорошии 16, милии 12, единствении 9, настојачии 9, любими 4, закадачнии 8, сердечнии 4, хорошо 4, большои 3, дорогои 2, бесценнии, добрии, дорогои человек, желанныи, здорово, которого уважаю, крейкии, любезнии, незаменимии, нужнии, оиличии, понимание, прекраснии, самыи дорогои человек, самыи лучишии, ши мой единствении, умнии, хорошии человек, ценностъ 1 20% / најбољи 30, добар 21, прави 8, драг 7, искреностъ 5, животи, искрен, све 4, благо, драга особа, снага 3, богаиство 2, добротта, нешто најлепше, пажња, разумевање, шойлина, уиеха 2, бишностъ, блаженство, брижан, број један, велики, високо, вредностъ, добар друг, драги, драгоценостъ, искрено, истина, лепота, милосрђе, најближнији, најдражи, најлепше, најзвишеније, неко ко је увек ши, неоиходан, нешто драго, нешто лепо, шозитивно, шожривовање, право богаиство, пријатностъ, радостъ, слога, срце, стабилностъ, шемељаи, шобао 1 / 19%);
- постоје и они, али у вишеструко мањој мери, који пријатеља оцењују негативно (если не враг 1, зверей 1, зверь 1, измена 1, ложный 1, недоверие 1, шишой 1, хуже врага 1 1% / невоља 3, издаја, лаж, шешко, вук, егоизам, звер, илузија, издајица, кришица, лажни, неискреностъ, несрећа, неверство, нико, нужно зло, сваћа 1 / 3%).

Емотивни аспект:

- према пријатељу осећамо позитивне емоције (любовъ 2, счастье, улыбка 10,7% / љубав 29, срећа 11, волеши 3, безусловна љубав, задовољство, задрљај, осећање, осмех 1 6%);
- постоје и они, али такође у вишеструко мањој мери, код којих пријатељ изазива негативне емоције (скука 1 0,18%).

Социјални аспект:

- као пријатеља можемо да доживимо било кога из нашег окружења, али и чланове породице, партнера, па и животиње (собака 17, браћу 10, семьи 4, человека 5, человек 4, женичина, животиное, или больше, любовник, мама, паренъ 1 9% / браћу 12, је човек, мама, човек 3, знаица, кум, особа, сестра 2, комишија, комишије, персона, познаник, родитељ, цицер / 5%);
- пријатељ се обично стиче у детињству и током школовања (детства 33, детство 5, однокашник, по партe 1, школьнии 1 8% / школа 1 0,13%);
- пријатељство је трајан однос (стиарый 4, жизни 3, навеки, навсегда, на всю жизнь 2, вечный, всегда, до гроба, до гробовой доски, постоянный 1 3% / увек 4, заувек 3, вечно, вечностъ 2, остиаје, остиаје пријатељ, вечиша 1 / 2%);
- пријатељ се ретко стиче (редкий, редко 1 0,36% реткостъ 4, један 3, мало 2, један или ниједан, једини, једини ши разуме, мањина, ретко их је, шешко се налази 1 2%).

Егзистенцијални аспект:

- пријатеља можемо и да изгубимо (неш, уиел 2, шодиб, покойный, уехал, умер 1 2% / далеко 1 0,13%).

Физички аспект:

- **са пријатељем проводимо време и вршимо различите друштвене активности** (*говорити, писма, печали, прогулка, собуџиљник, советчик, телефон 1 1% / савети 3, кафа, делиџи, разговор, шајни, цвеће 2, дешавање, друштво, забава, загрљај, весеље, делиџи нешто, окућтање, окућтање, пиће, позив, прича, разонода, руковање, саговорник, споменар 1 4%*).

У руској језичкој слици света среће се и употреба лексема друг у значењу **неког са ким делимо исту животну околност, обично негативну** (*по несчастию 2, печали 1 / 0,5%*).

У српској језичкој слици света среће се и употреба лексема пријатељ у значењу **присталица нечега** (*демократије 1 / 0,13%*).

У посебну групу асоцијативног поља лексема друг и пријатељ у руском и српском језику издвајају се реакције које са лексемом-стимулусом ступају у парадигматске односе синонимије (*товарищ 27, приятель 4 6% / друг 141, другар 4, оштак 3, другови, пријатељ, пријатељица, френд 1 20%*) и антонимије (*враг 47, недруг 9, и враг 2, и недруг 1, или враг 1 11% / непријатељ 59 8%*). Учесталост ових лексема нам говори о јачини антонимије и синонимије као типу логичке везе између појмова, о чему је већ било речи у овом раду. У случају руске језичке слике света лексема-синоними чине 6% од укупног броја лексема, а лексема-антоними 11% од укупног броја лексема које су предмет ове анализе. У српској језичкој слици света лексема-синоними чине 20% од укупног броја лексема, а лексема-антоними 8%.

Посебну групу чине лексема које улазе у исто творбено поље са лексемом-стимулусом: *подруга 10, дружба 2 2% / другарица 9, другарство, дружење 5, пријатељство 2 3%*). Ове лексема не носе нову семантичку информацију о лексеми-стимулусу, али нам статистика показује да су лексема *подруга/другарица* од изведеница које су део асоцијативног поља по значењу и употреби најближе лексемама друг/пријатељ.

Одређене реакције део су прецедентног текста: *Вовка и Славка, песни Высоцкого 1 0,36% / серија 7, браћо кумови, џинк, серија на шв џинк 1 1%*.

У посебну групу издвајају се лексема-лична имена и лексема-присвојне заменице, које представљају конкретне примере пријатеља из живота испитаника (*мој 28, Нада, он, Таня, швој, Јура 1 6% / мој 9, Јелена 4, Маја 3, Ивана 2, Јована 2, Марко 2, Младен, Нада, Соња, Весна 2, Алекса, Алма, Андреа, Анђелка, Бојан, Бојана, Дафина, Дана, Деки, Дон Хуан де Дача, Дијана, Енди, Горан, Хрвати, Ива и Аниџа, Јаца, Јасмина, Ксенија, Маријана, Марина, Миџа, Милена, Милош, Мима, Мира, Мирко, неко, Неша, Тамара, Тања, Цица 1 8%*). Ове лексема показују високу фреквенцију колокације *мој друг 28 / мој пријатељ 9* и високу фреквенцију лексема-личних имена, поготово у руском језику, што нам говори о високом степеноу важности које пријатељство има у животу говорника обају језика.

2.3. Психолингвистичка дефиниција и ујоредна анализа резултата истраживања у руском и српском језику

На основу утврђених сема може да се састави психолингвистичка дефиниција¹⁰ лексема друг у руском и пријатељ у српском језику: *пријатељ је човек ко-*

¹⁰ До сличних закључака, што доприноси релеватности закључака овог истраживања, дошла је и ауторка Маријана Ђукић, која је истраживала концепт *пријатељство* у српском језику, приме-

јем верујемо, који нам пружа помоћ и подршку и са којим се налазимо у блиском односу. Пријатеља оцењујемо позитивним људским особинама. Пријатељ може да буде и члан породице, а човек као пријатеља може да доживљава и животиње, пре свега пса, који је у обема лингвокултурама симбол пријатељства и верности. Пријатељ се обично стииче у дејствију и током школовања. Пријатељство је трајан однос и рејко се стииче. Са пријатељем се врше различите друштвене активности, а могу да се деле исте животиње околности. Пријатељ је важна особа у човековом животију.

Представљену дефиницију можемо да упоредимо и са лексикографским одредницама лексема *друг* и *пријатељ* у руском и српском језику. У руском једнојезичном речнику (Ожегов 2010) издвојене су следеће семе лексеме *друг*: *человек, который связан с кем-нибудь дружбой* (човек који је повезан са неким пријатељством); *сторонник, защитник кого-чего* (заштитник некога-нечега); *употребляется как обращение к близкому человеку* (употребљава се као обраћање блиском човеку). У једнотомном речнику српског језика Матице српске (2011) издвојене су следеће семе лексеме *пријатељ*: *особа с којом је неко у добрим, срдчним односима, одан, присан човек, близак познатик, друг; онај који с неком женом одржава интимне односе, љубавник; онај који пристаје уз кога или шито, бранилац, једномисљеник, приврженик; у фамилијарном или ироничном обраћању непознатој особи (У здравље пријатељу!); отац једног од сујружника према родитељима другог сујружника*. На крају одреднице дат је израз *кућни пријатељ* као особа која ужива наклоност читаве породице.

Упоређујући психолингвистичку и лексикографску дефиницију лексема *друг* и *пријатељ* у руском и српском језику, видимо колико психолингвистичка дефиниција даје ширу слику о одређеном појму, а њена предност огледа се и у актуелности садржаја. Све наведене семе лексикографских дефиниција могу да се пронађу и у вербалним асоцијацијама, само што психолингвистичко истраживање показује које семе су актуелне у свести говорника једног језика, а које се налазе на периферији или су се потпуно изгубиле у савременој свести говорника одређеног језика.

На основу спроведене семантичко-когнитивне анализе могу да се утврде сличности и разлике у актуелној садржини концепата *друг* у руском и *пријатељ* у српском језику. Велику заступљеност у асоцијативним пољима обају језика чине реакције које говоре о позитивним особинама пријатеља (20% / 19%). Најизраженије статистичке разлике заступљене су у семама које говоре о блискости (17% / 8%), емоцијама (0,75% / 6%), животном периоду у којем се стичу пријатељи (8% / 0,13%) и реакцијама-синонимима (6% / 20%). Ово показује да је у свести говорника руског језика блискост као обележје пријатељства заступљеније у односу на говорнике српског језика. Такође, у свести говорника руског језика статистички је много више заступљена сема о временском периоду када се стиче пријатељ, а то су детињство и школовање (8% / 0,13%). Парадигматски однос антонимије значајно је присутан код обају народа, уз мању статистичку разлику (11% / 8%). Међутим, у односу синонимије веома је оштра разлика (6% / 20%), што нам потврђује јачу асоцијативну везу и виши степен блискости значења између лексема *пријатељ* и *друг* у српском у односу на *друг* и *товарищ* у руском језику.

њујући методологију истраживања концепта и формирања когнитивне дефиниције лублинске етнолингвистичке школе Ј. Бартмињског. Према ауторки, стереотипни елементи когнитивне дефинице пријатељства у српској језичкој слици свега су: позитиван социјални однос двоје или више људи, узајамна љубав, поверење и оданост и особина дуготрајности (Ђукић 2019: 93).

3. Закључак

У овом раду анализом вербалних асоцијација асоцијативних и обратних асоцијативних речника руског и српског језика извршена је анализа садржаја концепта, номинованог лексемом *друг* у руском и њеним преводним еквивалентом *пријатељ* у српском језику. Семантичко-когнитивном анализом вербалних асоцијација утврђене су семе датих лексема, које се посматрају као елементи садржине концепта, с обзиром на то да су настале семантичком анализом језичког материјала, проистеклог из актуелне свести говорника руског и српског језика.

Установљено је да су лексеме *друг* у руском и *пријатељ* у српском језику налазе у чврстој асоцијативној вези са лексемама *верный* и *друг* као најчесталијим реакцијама датих асоцијативних поља. Ово потврђује да су дати појмови блиски и у менталном лексикону говорника руског и српског језика. Интересантно је да у руској језичкој слици света верност заузима значајно место у садржини концепта *пријатељ*, док у српској језичкој слици света ова сема статистички мање заступљена. Такође, чињеница да је у српском језику најчесталија реакција на лексему-стимулус *пријатељ* лексема-синоним *друг* говори о блискости значења и чврстој асоцијативној повезаности ових лексема, што није случај у руском језику, јер најближи синоним стимулуса *друг*, лексема *товарищ*, има много мању фреквенцију од лексеме *друг* у српском језику. Друге по учесталости су реакције *враг* у руском и *непријатељ* у српском језику, што потврђује водећу улогу антонимије у организацији појмова менталног лексикона.

Класификујући вербалне асоцијације у семе, утврђено је да су когнитивна обележја концепата *друг* у руском и *пријатељ* у српском језику врло слична, а то су верност, блискост, помагање, позитивне људске особине, али и негативне, позитивне емоције, круг лица са којима се гради однос пријатељства, трајност односа, животни период када се стичу пријатељи и друштвене активности које се заједно врше. Вербалне асоцијације показују да су блискост и помагање у врло сличној мери заступљене у концептима двеју језичких слика света. Пријатеља у свести говорника обају језика одликују позитивне људске особине, а међу њима су најчешће колокације *лучший друг/најбољи друг* и *хороший друг/добар друг*. Поред позитивних људских особина, за пријатеља се везују и негативне људске особине, што показује да у обема лингвокултурама постоји одређени, вишеструко мање заступљен део концепта, где се пријатељство оцењује као неискрени однос без поверења. У обема лингвокултурама за концепт *друг/пријатељ* везују се позитивне емоције као што су срећа и љубав. Једна од одлика пријатељства је и трајност, статистички слично заступљена у обема језицима.

Реакције које говоре о лицима који су учесници у односу пријатељства, у обема лингвокултурама показују да однос пријатељства може да се изгради и са члановима породице, а пријатељем може да се назове и партнер. Поред трајности, са временског аспекта је важно и когнитивно обележје животног периода када се обично стичу пријатељи, а то је школовање, с тим што је ова сема у мањој мери присутна у свести говорника српског језика од говорника руског језика. За руску лингвокултуру важно когнитивно обележје концепта *друг* је детињство, што се не среће у асоцијацијама српског језика. Поред наведених емоционално-социјалних одлика верности, помагања, љубави, високог вредновања, блискости и трајности, важно когнитивно обележје концепата *друг/пријатељ* у свести говорника обају језика су и активности које пријатељи заједно врше, као што су разговор, шетња, забављање, саветовање и сл.

Концепции друг/приятель у русском и сръбском језику (на материјалу асоцијативних речника)

языковых картинах мира. Проведённый анализ ассоциативных полей показал, что концепты *друг* в русском и *пријатељ* в сербском языках близки по семному составу, причём главными когнитивными признаками обеих концептов являются, учитывая определённые различия в частотности, верность, помощь, близость, хорошие черты характера, круг людей, которые обычно являются участниками отношения дружбы.

Ключевые слова: когнитивная лингвистика, концепт, ассоциативное поле, языковая картина мира, друг, приятель

Наташа Козомора

Извори

- Караулов и др. 2002а: Ю. Н. Караулов и др., *Русский ассоциативный словарь*, Том 1, От стимула к реакции, Москва: ООО „Издательство Астрель“.
- Караулов и др. 2002б: Ю. Н. Караулов и др., *Русский ассоциативный словарь*, Том 2, От реакции ко стимулу, Москва: ООО „Издательство Астрель“.
- Николић и др. 2011: М. Николић и др., *Речник српскога језика*, Нови Сад: Матица Српска.
- Ожегов и др. 2010: С.И. Ожегов, Н. Ю. Шведова, *Толковый словарь русского языка*, Москва: ООО "А ТЕМП".
- Пипер и др. 2005: П. Пипер и др., *Асоцијативни речник српскога језика*, Београд: Службени лист СЦГ, Филолошки факултет у Београду.
- Пипер и др. 2011: П. Пипер и др., *Обраћени асоцијативни речник српскога језика (II део; од реакције ка стимулусу)*, Београд: Службени гласник, Београдска књига.

Литература

- Бартмињски 2011: Ј. Бартмињски, *Језик – слика – свет: етимолошколингвистичке студије*, Београд: SlovoSlavia.
- Вјежбицка 2001: А. Вјежбицка, *Понимание культур через посредство ключевых слов*, Москва: Языки славянской культуры.
- Драгићевић 2010: Р. Драгићевић, *Вербалне асоцијације кроз српски језик и културу*, Београд: Друштво за српски језик и културу.
- Ђукић 2019: М. Ђукић, Лингвокултуролошка анализа концепта 'пријатељство' у српском језику и српској култури, у: Д. Ајдачић (ур.), *О вредностима у српском језику*, књ. 6, Зборник етнолингвистичких радова, Београд: Алма, 60–95.
- Попова, Стерњин 2007: З. Д. Попова, И. А. Стерњин, *Когнитивна лингвистика*, Москва: АСТ: Восток-Запад.
- Поповић 2006: Љ. Поповић, Прототип и стереотип у концептуализацији естетског у српском и другим словенским језицима, у: П. Пипер (ур.), *Когнитивна лингвистика проучавања српског језика*, Београд: Српска академија наука и уметности, Одбор за савремени српски језик у светлу савремених лингвистичких истраживања, 175–210.
- Стерњин, Рудакова 2011: И. А. Стерњин, А. В. Рудакова, *Психоллингвистическое значение слова и его описание*, Lambert Academic Publishing.
- Шмелёв 2005: А. Д. Шмелёв, Дружба в русской языковой картине мира, у: А. А. Зализняк и др., *Ключевые идеи русской языковой картины мира*, Москва: Языки славянской культуры, 289–307.

КОНЦЕПТ ДРУГ/ПРИЈАТЕЉ В РУССКОМ И СЕРБСКОМ ЈАЗЫКАХ (НА МАТЕРИАЛЕ АССОЦИАТИВНЫХ СЛОВАРЕЙ)

Резюме

В настоящей работе рассматриваются концепты *друг/пријатељ* в русском и сербском языках. Корпус работы составляют реакции ассоциативных словарей на лексемы-стимулы *друг* в русском и *пријатељ* в сербском языках. В работе применяется семантико-когнитивный подход в исследовании концепта русских лингвистов З. Д. Поповой и И. А. Стернина. Этот метод подразумевает установление когнитивных признаков концепта через классификацию языковых единиц по параметру семантической близости. Целью работы является установление содержания части концепта, актуально существующей в сознании носителей русского и сербского языков и, на основании полученных результатов, психолингвистическое определение лексем *друг/пријатељ* в русской и сербской